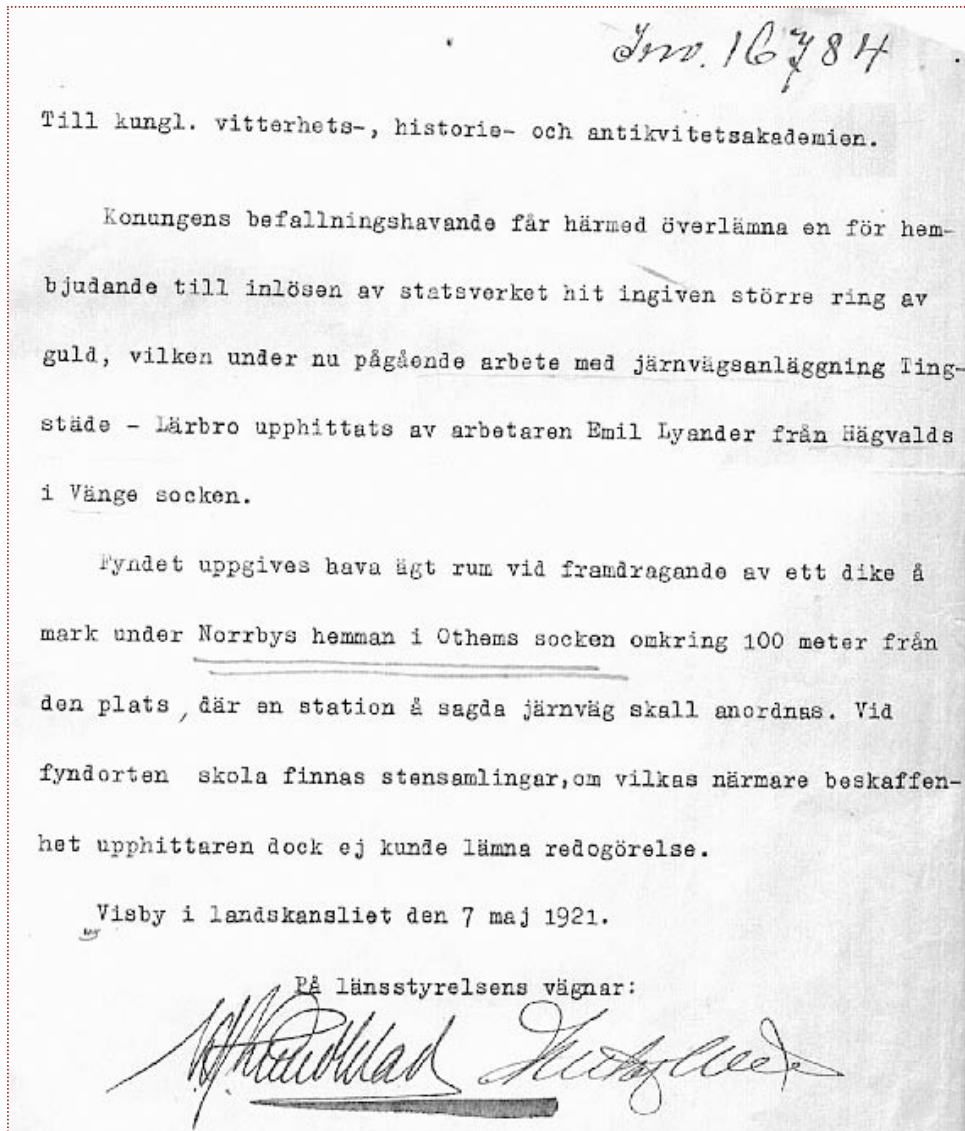

Norrbys i Othem

Arkeologisk undersökningsrapport i samband med borttagandet av en härd på fastigheten Norrbys 1:45

Länsstyrelsens dnr: XXXXXXXXX
Arkeodoks dnr: 2006:12

Per Widerström

ArkeoDok

Blåeldsvägen 3
SE- 621 50 VISBY
0498/ 21 85 60

Sammanfattning

I samband med anläggandet av en ridbana vid Norrbys i Othem påträffades stensamlingar i marken. En av dem var mindre och bestod av skärvig sten samt kol och sot. De andra två var samlade stenar i en annars tämligen stenfri mark. Efter anmälan om detta genomförde Arkeodok en mindre undersökning av dem. Det visade sig vara en härd samt rester av täckdiken.

Topografi och fornlämningsmiljö

Marken där härdan ligger är en öppen betesmark. I området finns flera fornlämningsmiljöer som avslöjar att folk bott här, uppskattningsvis åtminstone under hela järnåldern.

I området finns flera fornlämningsmiljöer registrerade. De är här redovisade på en karta som bearbetas enligt uppgifter i riksantikvarieämbetets digitala system, FMIS. De siffror som anges på kartan refererar till texten i detta stycke och anger respektive fornlämningsnummer. Härdan som undersökts i detta ärende är markerad med blå text och är infogad enligt GPS-mätning. Vad som inte finns med på kartan men värt att nämna är ett gravfält vid vägen precis söder om kartans nedre högra del (vägen söderut nedanför ordet InstantMap).

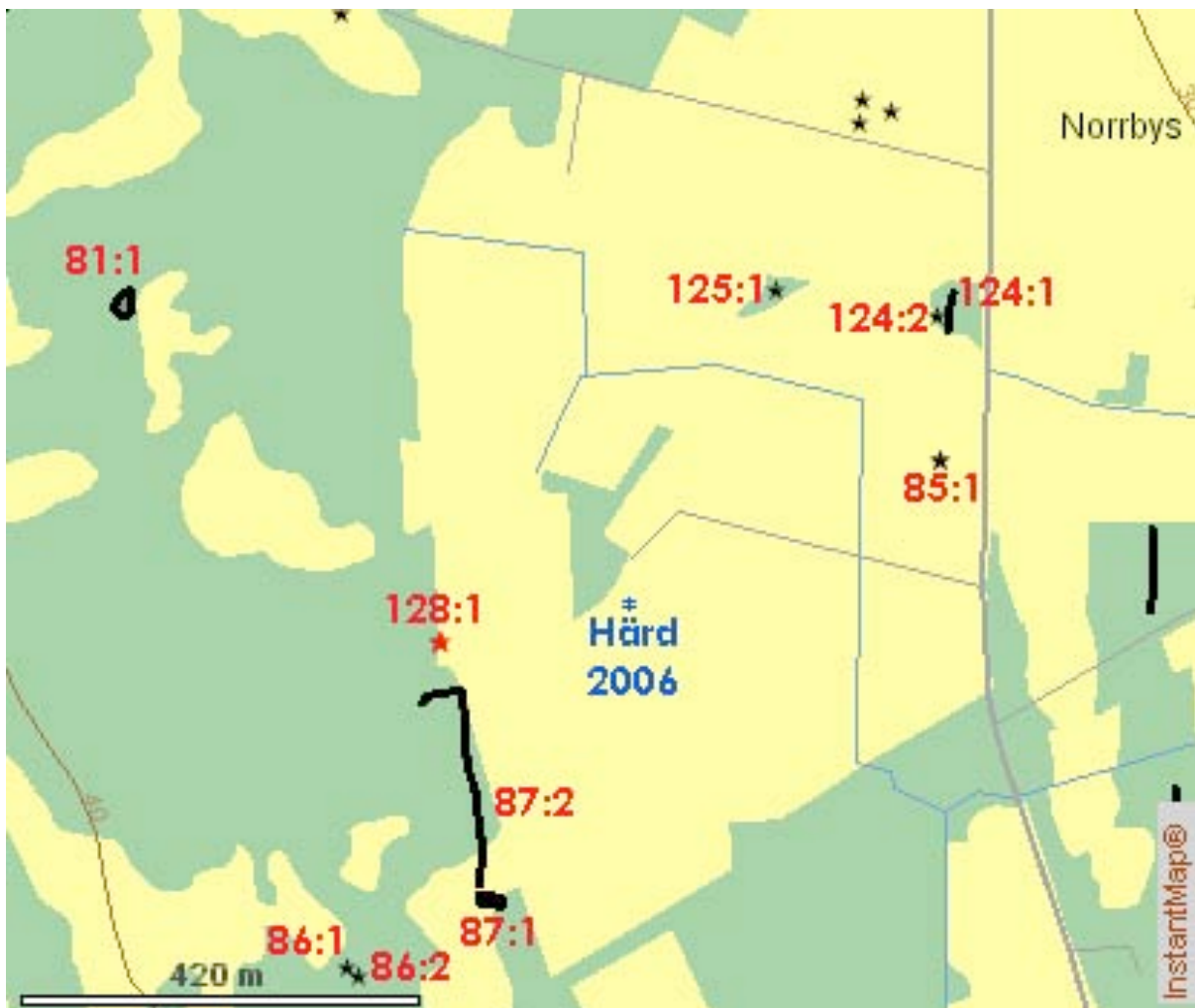

Fig. 1. Karta över Norrbys och det berörda området. Härdan är markerad med blått efter GPS-mätning.

RAÄ Othem 81:1

Här finns ett gravfält, 20x10 m (NNÖ-SSV), som består av åtminstone 5 gravar, 4 runda stensättningar och 1 kisthäll. De runda stensättningarna är 4-6 meter i diameter och 0,1-0,3 meter höga. Övertorvade med i ytan enstaka 0,1-0,3 meter stora gråstenar. Två av dem har delvis synlig kantkedja. Två har mittgrop. Två har kalkstenshällar vilka möjligen utgör rester av kistor. Den kisthäll som nämns förutom de fyra stensättningarna ligger i sydvästra delen av gravfältet och är ca 0,6 meter stor och ligger i markytan. Två stensättningar är otydliga. Utanför kanten i nordöst ligger en 0,5 meter stor gråsten. Möjligen kan en brukningsväg skadat någon anläggning där.

RAÄ Othem 85:1

85:1 är en husgrund, ca. 16x11 meter i öst-västlig riktning. De mycket tätt beväxta och stenbelagda vallarna som utgör väggar är sannolikt svagt utåtsvängda och har rundade hörn i västra änden. Bredden var, enligt inventeraren, obestämbar eftersom odlingssten kastats upp på väggvallarnas utsidor. Troligen har de varit mellan 0,5-0,7 meter höga. Östra kortsidan är öppen och det kan vara så för att den odlats bort.

Husets inre är något högre än omgivande mark. Den är mycket tätt beväxt med lövträd och buskar. Runt om ligger skräp och odlingssten.

RAÄ Othem 85:2

85:2 är en fyndplats för 2 brynstenar. Enligt fornminnesregistret ska Erik Nylén ha meddelat att de hittats i den norra delen av en husgrund som ligger 200 meter nordväst om den plats där det gamla järnvägsspåret korsar landsvägen.

RAÄ Othem 86:1

RAÄ Othem 86:1 är en "stensättning?". Formen är oval, 8,5 meter i nordsydlig riktning och 7 meter i östvästlig riktning. Över stenen finns delvis ett torvlager, men både kalk- och gråstenar sticker upp och är synliga. Höjden är 0,3 meter. Beskrivningen avslutas med orden "Knappast fornlämning".

RAÄ Othem 86:2

13 meter sydsydöst om nr 86:1 är RAÄ Othem 86:2, också det en stensättning som garderats med frågetecken. Denna har 5 meters diameter och är 0,4 meter hög. Övertorvad och med flera gråstenar och någon kalksten (0,3-0,6 meter stora) som är synliga. På heden Ö om nr 86 är också flera liknande.

Att den har en ojämn yta, form och så pass grova stenar gör det mindre troligt att det handlar om en grav (stensättning). Därmed kan man gissa att det rör sig om ett odlingsröse, även om sådana då och då av praktiska anledningar anlagts på gamla gravar av stensättningstyp.

RAÄ Othem 87:1

En 25x11 meter stor husgrund har fått namnet RAÄ Othem 87:1. De svagt utåtsvängda vallarna är 2-2,5 m breda och 0,3-0,5 meter höga. De är överväxta av gräs. I ytan syns enstaka stenar och fler känns när man sonderar lite i den. I östra kortsidan finns en 6 meter bred öppning. 1 meter öster om den västra kortsidan skärs husgrunden av en äldre brukningsväg som skadat långsidorna.

RAÄ Othem 87:2

87:2 är en 185 meter lång stensträng i nordnordvästlig- sydsydöstlig riktning. Dess början ligger ungefär 20 meter nordnordöst om 87:1s västra del.

Stensträngen består av flera rader sten i ett och flera skikt, mellan 1 till 2,5 meters bredd och 0,1-0,3 meters höjd. På flera ställen är den belamrad med odlingssten och har "ställvis

vallkaraktär". Jag antar att det betyder att den bitvis är bredare, förmodligen då av den odlingssten man kastat upp mot stensträngen.

RAÄ Othem 87:3

10 meter söder om anläggning 87:2s norra ände ligger RAÄ Othem 87:3. Även det är en stensträng. Den är ca 50 meter lång i öst- västlig riktning och består i stor del av flera rader i ett eller flera skikt, mellan 1- 2 meters bredd och upp till 0,3 meter hög. En del odlingssten är påförd även här.

I området framförallt väster om anläggningarna finns flera odlingsrösen. Några av dem påminner omstensättningar och det kan inte uteslutas att sådana finns i botten av odlingsrösen.

RAÄ Othem 124:1

124:1 är en äldre vägbank, 40 meter i nord- sydlig riktning och 3,5- 4 meter bred. Den är mellan 0,3 och 0,6 meter hög med enstensatt körbana och den är åtminstone bitvis kantskodd. Körbanan bryts något norr om mitten av en antingen uppbruten eller igenrasad bro. I östra kanten är en fixpunkt i en stor gråsten bestående av ett inhugget kors med en krönt metalldubb i krysset. Enligt ekonomiska kartan från 1940 är detta 31.85 meter över havet. Här växer idag askar och ekar.

RAÄ Othem 124 :2

1 meter väster om nummer 124 :1 är: 124 :2. Det är en så kallad svärdsliplingssten. Det är en brunröd sandsten med smågropig yta, 0,9x 0,8 meter öst- västlig riktning och 0,3 meter tjock. I den åt östra delen av den något lutande och svagt konkava översidan finns 3 slirännor, 0,75-0,8 meter långa, 0,07- 0,1 meter breda och 0,02- 0,03 meter djupa.

RAÄ Othem 125:1

125:1 är en tjärdal, ett sojde, 7,5 meters diameter och 0,3-0,5 meter hög. Den har kallmurade kanter av kalksten och översidan är flackt trattformig. Den är 0,6 meter djup och lätt övertorvad. Ser ut att ha varit klädd med med släta kalkstensflisor och med mur- eller lerbruk i skarvarna. En del eldpåverkade stenar i syns i ytan.

RAÄ Othem 126:1

Här finns resterna av en kalkugn, numera bara en ruin kvar. Ruinen är oval, 15x12 meter och 1,8 meter hög. Den är lätt övertorvad med i ytan flera delvis skörbrända kalkstenar. Det finns spår av en kallmur och i mitten finns en grop som är 3 meter diameter och 0,6-0,8 meter djup. I den östnordöstra delen finns en sänka där öppningen sannolikt varit. Mot östnordöst är ruinkullen flackare och utdragen. I sydsydöstra kanten ligger ett ljusgrått granitblock 2,3 meter diameter och 1,3 meter högt. Den var vid inventeringen tätt beväxt med tallar. 5 meter nordnordväst om kalkugnen ligger ett äldre stenbrott som är ca 20 meter diameter.

RAÄ Othem 128:1

I fornlämningsregistret kallas denna för "Grundläggning?". Det som avses bör vara en husgrund. Den är i alla fall avlång, ca 14x7 meter i nord- sydlig riktning och 0,3-0,7 meter hög. Den är övertorvad med i ytan ett stort antal kalk- och gråstenar, 0,05-0,3 meter stora. I södra delen en ca 6x5 meter stor och 0,4 meter hög förhöjning, i vilken provstick ger mörk sandig jord och sparsamt med skärvensten. I mellersta delen är ett par tjocka kalkhällar, i norra delen närmast en sträng av kalksten.

Norrby i Othem på Historiska museet

I Historiska Museets katalog kan man hitta följande som inlämnats från Norrbys i Othem. Här följer en beskrivning av de olika fyndnumren.

3601
1st

Gotland, Othems sn, Norrbys.
Liten ringsölja av brons, med nål.
Funnen av August Sandelius Norrbys i en hemmanets åker.
Löstes med 2 kr.
Dagb. d 5 okt. §362.
Granskades 24 apr. 1893.

Fig. 2. Fnr 3601 som den beskrivs i historiska museets katalog. Detta är klippt ur det digitala registret.

Fyndnummer 3601

Det finns ingen bild på fyndnummer 3601, men ringsöljan har katalogiserats i järnålderskatalogen. Det är inte osannolikt att den kommer från vikingatid. Den lämnades in 1875. När det står ringsölja avser man ett vad vi idag kallar ringspänne och alltså inte de yngre bälte- eller skosöljor som man kan hitta i åkermarken.

Fyndnummer 7280

Nyckeln, med nummer 7280, ser ut att vara medeltida enligt avritningen i figur 3. Den lämnades in 1883.

Fyndnummer 14163

Fig. 4. Fyndnummer 14163. Ett djurhuvudformat spänne från Norrbys. En av Gotlands mest traditionella smycketyper från vikingatiden.

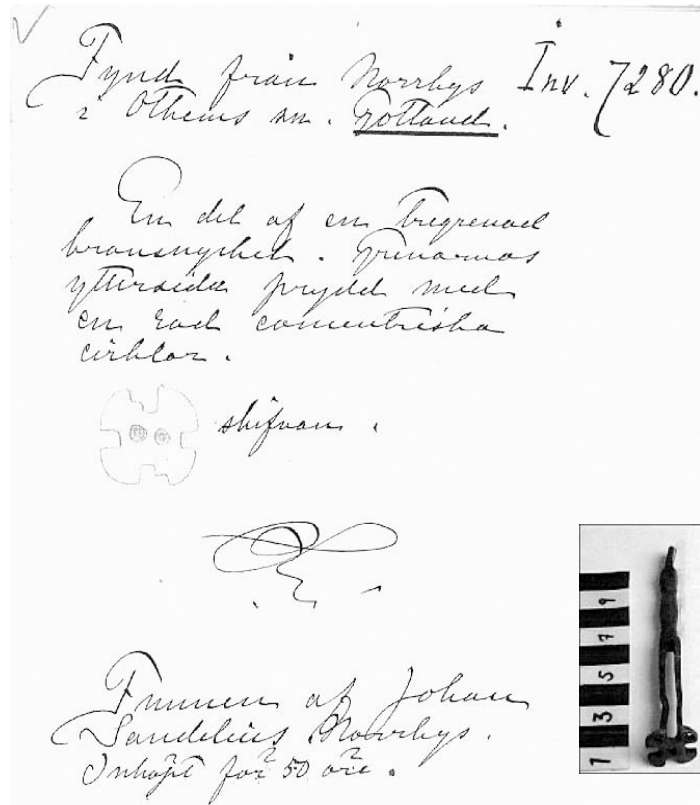

Fig. 3. Fyndnummer 7280. Kopia av originalregister från historiska museets katalog över fyndnummer 7280, Norrbys i Othem. Infällt i registret finns en bild av en annan medeltida nyckel. Den är inte alls från Othem men finns med för att visa vilken typ av nyckel et kan röra sig om.

Fyndnummer 14163 är ett djurhuvudformat spänne som lämnades in 1910. Det var 5,8 centimeter långt och 3,9 centimeter brett. Höjden var 3,4 centimeter. Fyndet är definitivt från vikingatiden. Av bilden, fig. 4, går inte mycket mer att utläsa.

Fyndnummer 16784

En arming av guld som lämnades in 1921. Den hittades i samband med järnvägsarbeten 100 meter från den plats där järnvägsstationen skulle byggas. I närheten fanns också ett antal "stensamlingar". De kan vara från en gravlagd person, men det kan också vara så att en sådan dyrgrip gömtes undan i ett existerande odlingsröse. Eller till och med i en äldre grav. Ett registerutdrag finns på rapportens omslag.

Syfte

Syftet med den arkeologiska kontrollen var att bestämma vad det var som påträffats vid anläggandet av ridbanan.

Metod

När den arkeologiska insatsen inleddes hade redan lagret av matjord banats av. Det var i samband med det som arkeologer tillkallades. Under matjorden låg sten samlad på två ställen och ett vid ytterligare ett fanns mindre stenar tillsammans med mörk jord. De två stensamlingarna rensades fram och grävdes genom med skärslev i ett tvärsnitt. Den tredje anläggningen rensades och fotades samt ritades i plan innan den ena delen av den grävdes ut. Sedan grävdes även den andra delen ut och anläggningen ritades och fotades.

Undersökningens resultat

Undersökningen visade att det var frågan om en del i ett system av stenlagda täckdiken samt en härd. Härden är ännu odaterad, men kol togs för en eventuell analys.

Anläggning 1, en härd, var 0,8 x 0,9 meter och som djupast 0,21 meter under den nivå som den påträffades vid. Då var sannolikt den översta delen avschaktat. Härden bestod av ett tiotal stenar, de flesta eldpåverkade. Stenens storlek varierade från 0,1 till 0,2 meters storlek och flera av dem var kalksten. Kalkstenen och den relativt ringa kolmängden antyder att härden använts tillfälligt och inte upprepade gånger. Det skulle också kunna tyda på att det rör sig om en stolpe som brunnit. Det kan inte heller uteslutas. Då så många av stenarna var påverkade av elden så verkar dock härdalternativet mest troligt.

Fig. 5. Den del av den avbanade ytan där täckdiken kom i dagen.

Fig. 6. Härden vid Norrbys. Bilden är tagen från NNV

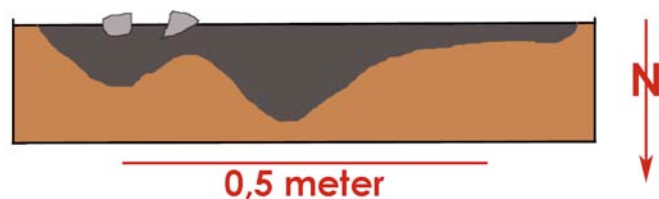

Fig. 7. Profilritning av anläggningen. Pilen anger riktningen mot norr.

Administrativa uppgifter

Länsstyrelsens diarienummer:

ArkeoDoks diarienummer:

Grävd yta:

Undersökningstid:

Personal från Arkeodok:

Ekonomiska kartans blad

2006:12

2 m²

1 dag, oktober år 2006

Per Widerström, Dan Carlsson

Källor

Fmis

Historiska museet

Riksantikvarieämbetets digitala fornlämningsregister

www.historiska.se, statens historiska museums hemsida